

Het vermeende gebeente van Ailbertus

Veel bezoekers van de mooie crypte van Rolduc richten hun aandacht al gauw op het opvallende stenen grafmonument dat centraal in de onderkerk staat. Door de kleine glas-in-loodraampjes in het zware dek-sel probeert men een blik te werpen op de inhoud, en ontdekt bij goede belichting een geraamte waarvan het hoofd naar de kant van het altaar is gericht, ten teken dat het om een priester gaat. Het skelet eindigt bij het bekken; de benen liggen er kennelijk onder.

Het grafmonument is de stenen sarcofaag die in 1897 in het atelier van P. Cuypers is vervaardigd voor het gebeente van Ailbertus, de stichter van Rolduc. Deze overleed in 1122 in het dorpje Sechtem ten noorden van Bonn en werd in de kapel aldaar begraven. Het in 1771 wedergevonden gebeente werd in 1895 afgestaan aan Rolduc, dat aan zijn vereerde stichter een waardige begraafplaats gaf.

Er rezen echter steeds meer vragen omtrent de echtheid van het gebeente. Het geraamte zag er vreemd en onnatuurlijk uit. Zouden trouwens de beenderen van Ailbertus na 650 jaar in de grond te hebben gelegen niet al lang zijn vergaan? De stichting Lève Rolduc gaf daarom in 1995 met toestemming van de directeur van Rolduc en van de bisschop van Roermond opdracht tot een nader onderzoek. Dat is verricht door drs. R. Panhuysen, in die jaren fysisch antropoloog bij het Academisch Ziekenhuis Maastricht. In juli bracht hij een concept-rapport uit, waaruit hier het een en ander wordt weergegeven.¹

Distribution des Prix solennelle,

LE 7 AOÛT 1895,

présidée par Son Excellence Mgr. Benoît Lorenzelli,
Internonce apostolique à la Haye,

Sa Grandeur Mgr. François Boermans,
Evêque de Luvermonde,

et Son Excellence le Jhr. Mr. Ruys de Beerenbroek,
Commissaire de Sa Majesté la Reine dans la province du Limbourg.

9 h. *Translation et réception solennelle des restes vénérables du Serviteur de Dieu, Ailbert d'Anthoing, fondateur de Rolduc.*

9¹/₂ h. *Messe pontificale en action de grâces.*

4 h. *Séances à la salle académique.*

1. JUBEL-OUVERTURE, pour Orchestre Bach
2. VREUGDEZANG M. P. Paulussen de Caberg.
Tableau vivant: le Comte Adelbert de Saffenberch, fait tradition de l'emplacement de Rodé et des terres adjacentes à Ailbert d'Anthoing, le 13 déc. 1108.
3. SONGE D'AILBERT M. Emile Levie de Charleroi.
4. AD LEONEM J. Nolet de Nimègue.
5. HULDE AAN WILHELMINA A. Klinkum de Maastricht.
6. PRIESTER EN BISSCHOP, Cantate pour soli, choeur, orchestre et orgue, avec tableaux vivants et déclamation.
7. DISTRIBUTION DES PRIX.

L'envoi de ce programme sert d'invitation à la séance de la distribution des prix.

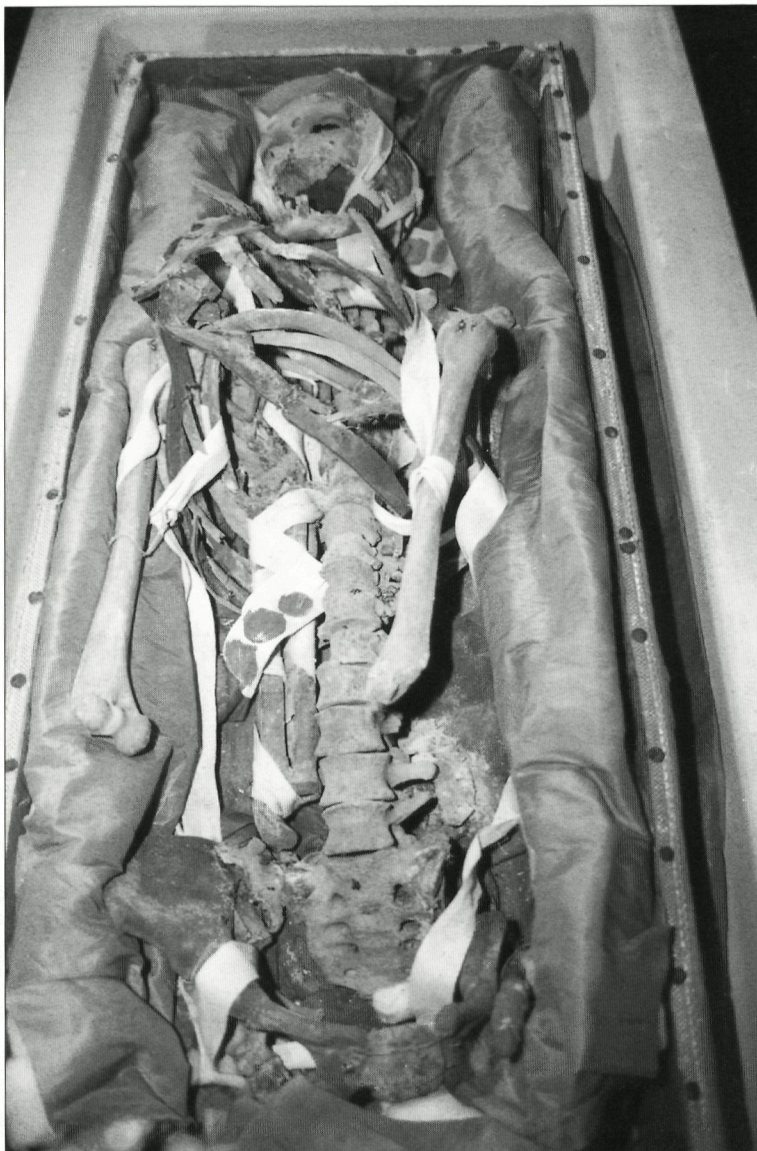
Imprimerie de N. Alberts, Kerkrade.

In 1895 werden de relieken van Ailbertus plechtig overgebracht naar Rolduc op de laatste dag van het schooljaar, de dag van de prijzenuitreiking (RAL, archief Derde Rolduc, inv.nr. 1075, anno 1895).

Ligt hier de echte Ailbertus of niet? (foto Arnaud Nilwik, verschenen in De Limburger van 25 februari 1995).

*Het vermeende
gebeente van
Ailbertus (Foto
A. van Oeffelt).*

HET ONDERZOEK IN 1995

Op vrijdag 24 februari werd het grafmonument geopend. Bij eerste inspectie bleek dat het skelet voor een groot deel in gemonteerde toestand was bijgezet. De diverse skeletdelen waren met metaaldraden in anatomisch verband gefixeerd. Ontbrekende delen waren door houten replica's vervangen; het betrof hele botten als ook incomplete botten die met houten onderdelen waren aangevuld. De schedel was gereconstrueerd. Op een houten

*De zegels in 1773
aangebracht op
de linnen banden
rond de beenderen.
Van boven naar
beneden de zegels
van J.W. Lumm,
notaris; J.Fr.
Schulten, proto-
notaris; Nic.
Schroeder, pastoor
van Sechtem (Foto
A. van Oeffelt).*

blok had men een holle vorm van papiermaché gemonteerd en daarop een aantal schedeldelen bevestigd; de ontbrekende stukken waren met geelbruin gekleurd papier aangevuld.

Vanaf het heiligbeen waren de wervels tot een wervelkolom gemaakt, waarbij de ontbrekende elementen door houten replica's waren vervangen. De atlas, de bovenste wervel ontbrak. De borstkas was geconstrueerd met behulp van originele ribben en een aantal houten ribben die door metaaldraadjes verbonden waren met de borstwervels aan de achterkant en met een leren prothese als borstbeen aan de voorkant. De borstkas bleek echter beschadigd en sterk vervormd te zijn.

Dit laatste is gebeurd toen het grafmonument in de jaren 1964/65 van zijn plek verwijderd en later weer herplaatst moest worden, omdat er een ring van gewapend beton om de kerkfundering heen werd aangebracht met een dwarsverbinding onder de vloer van de crypte. Met dat betoncorset hoopte een ministeriële commissie de kerk te beschermen tegen de gevolgen van het ontginnen der kolenlagen nabij en onder het gebouwencomplex van Rolduc door de Domaniale Mijn Maatschappij.²

Van het bekken en de schouderbladen zijn er slechts fragmenten. De botten van de rechterarm zijn aanwezig, maar van de linkerarm alleen het opperarmbeen, hoewel kleiner van formaat dan bij de rechterarm. Van het rechterbeen zijn de botten bewaard; het linkerbeen bestaat nagenoeg geheel uit houten delen.

De vier ledematen en de wervelkolom waren omwikkeld en met elkaar verbonden door linnen banden. Op elk daarvan waren drie zegels aangebracht. Het geheel lag in een houten kist, gestoffeerd met een blauwachtig fijn doek.

Panhuisen geeft als algemene conclusie van zijn onderzoek dat het aangetroffen gebeente bestaat uit botten van minimaal drie, waarschijnlijk vier tot acht, individuen. Daaronder bevinden zich in ieder geval de resten van een kind, een vrouw en een man.

Van de botten afkomstig van de rechterarm die bij elkaar lijken te horen en van een mannelijk individu tussen de 30 en 60 jaar afkomstig zijn, is een stuk van de gebroken ellepijp opgestuurd naar het Centrum voor Isotopen Onderzoek te Groningen, om het via de 14 C- methode te dateren. Daar kwam men tot de bevinding dat het botmateriaal hoogstens van rond 1530 kan zijn en onmogelijk afkomstig kan zijn van iemand uit de twaalfde eeuw.³

WAT GEBEURDE ER TE SECHTEM?

In de jaren dertig van de achttiende eeuw bracht de Rolducse kanunnik J.J. Haghen een bezoek aan het dorp Sechtem. Volgens zijn brief aan de Bollandisten in Brussel van het jaar 1772 was dat ongeveer in het tiende jaar van zijn lectorschap in de theologie; dat zou dan in 1737 zijn geweest.⁴ Haghen was nieuwsgierig of het verhaal van Ailbertus' begrafenis in de oudste Annales Rodenses wel klopte. Toen Ailbertus op 19 september 1122 te Sechtem overleed, droegen volgens de annalist de dorpingen het lijk naar de kleinste kerk van het dorp - er waren er namelijk twee - [...].

De parochiekerk van Sechtem en de St. Nicolaaskapel, naar een tekening uit 1995.

Tegen het vallen van de avond begroeven zij het vóór de kleine zuidelijke ingang van de kerk, die van de zijkant uit toegang geeft tot het koor.⁵ Haghen trof er inderdaad twee kerken aan, een situatie die nog steeds bestaat. Vlak bij de grote parochiekerk ligt op een kleine heuvel een kapel ter ere van de H. Nicolaas. Haghen zag verder dat het kerkje een aparte toegangsdeur tot het priesterkoor had, maar deze bevond zich niet aan de zuidelijk maar aan de noordelijke kant. Teleurgesteld en twijfelend aan de betrouwbaarheid van de Annales keerde Haghen terug naar Kloosterrade.

In de tijd van Haghens abbatiaat (1757-1781) was Heinrich von Monschaw, die de adellijke titel 'Edler' voerde, heer van Sechtem. Hij bezat en bewoonde er de 'Graue' Burg en was alszodanig eigenaar van de Nicolaaskapel. In oktober 1768 kreeg hij van het aartsbisdom Keulen verlof om de vervallen kapel af te breken en te herbouwen met het oude materiaal.⁶ Bij het voorbereiden van de afbraak der kalkstenen muren kwam in 1769 aan de zuidkant een oude toegang te voorschijn, die tot dan toe door een muur verborgen was. Daarmee werd het verhaal in de Annales Rodenses alsnog bevestigd. Wanneer abt Haghen dan in oktober met drie kanunniken de jaarlijkse tocht naar Marienthal, het Rolducse vrouwenklooster in het Ahrdal, maakt om zich op de hoogte te stellen van de oogst in de Rolducse wijnbergen bij Ahrweiler, stuurt hij provisor Peter Gilles naar Sechtem. Deze verschijnt er in begeleiding van de pastoor van nabijgelegen Hersel, een Rolducse parochie bij de Rijn. Tegenwoordig maken Hersel en Sechtem deel uit van de gemeente Bornheim. Afgesproken wordt dat de vicarius van Sechtem, die tevens rentmeester van de 'Weiße Burg' aldaar is, en de pastoor van Hersel op kosten van de abdij verder onderzoek zullen doen, 'om als het God behaagt, de heilige en ons zo dierbare resten te ontdekken van Gods trouwe dienaar, die de Heer tijdens zijn leven met wonderen heeft verheerlijkt en misschien na zijn dood nog meer kan verheerlijken tot Zijn glorie en tot stichting van de gelovigen'. Dat zijn de hoge verwachtingen van de Rolducse koorheren die toen in het Diarium van de abdij zijn vastgelegd.⁷

Pas twee jaar later waren de plannen voor de herbouw nader uitgewerkt; de bouwmeesters wilden de fundamente van de kapel naar binnen toe verbreden, ook in het koor. Dat betekende dat het graf van Ailbertus gestoord kon worden. In aanwezigheid van enkele getuigen werd daarom op 5 oktober 1771 vóór de ontdekte oude toegang een proefopgraving gedaan. Men stootte op resten van vermolmde houten planken en op stukjes bot, vervolgens op een langwerpige bot dat op een arm of been leek. Men nam aan dat het grootste deel van het skelet daaronder zou liggen. Het opgraven werd gestaakt om alles 'in statu quo' te laten. Het gat werd weer gedicht en afgedekt met zware plavuizen. Er werd een akte van opgemaakt en getekend door J.H.J. von Monschaw, de pastoor, de vicarius en twee bouwmeesters.⁸

In de overtuiging dat men op een heilig gebeente gestoten was, vroeg Von Monschaw, als bezitter van de 'Graue Burg' ook 'patronus' van de

kapel, bij het bisdom Keulen toestemming om de resten (*ossa et cineres*) van de eerbiedwaardige Albertus (sic), stichter van de abdij Kloosterrade, uit het graf te mogen nemen en op een waardige plaats opnieuw te begraven. De suffragaan-bisschop Königsegg verleende het verlof en wees twee officiële getuigen aan: J.F. Schulten, 'vicarius principalis' van Sint Gereon te Keulen, en N. Schroeder, de pastoor van Sechtem. Bovendien gaf hij toestemming enige beenderen af te staan aan de abdij, wanneer die er om zou vragen. Van het geheel moest een exact verslag opgesteld worden. Het stuk is geda-teerd op 12 oktober 1771.⁹

DE ZOGENAAMDE WEDERVINDING IN 1771

De officiële opening van het graf vond plaats op dinsdag 15 oktober. Abt Haghen was op 11 oktober uit de abdij vertrokken voor de gebruikelijke reis naar Marienthal. Deze keer via Keulen. Hij nam namelijk kanunnik J.N. Salm mee, die tot 'secundarius' van de prior in Marienthal was benoemd en in Keulen het verlof moest halen om bij zusters biecht te horen. Vanuit Keulen reisden beiden naar Hersel, vanwaar zij met pastoor Alezius naar het nabijgelegen Sechtem gingen. Daar stelde abt Haghen volgens de bewoordingen van de Rolduse kroniekschrijver het gerechtelijke onderzoek in naar het gebeente van Ailbertus (*juridicam inquisitionem instituet*).¹⁰ In feite gaf Von Monschaw, eigenaar van de kapel, uitvoering aan de bisschoppelijke opdracht.

In de kapel had zich die morgen een groot gezelschap verzameld: behalve Von Monschaw en zijn twee oudste zoontjes zijn secretaris J.W. Lumm, die als in Bonn geadmitteerd notaris alles zou vastleggen, verder de twee officiële getuigen, enkele hoogwaardigheidbekleders en speciaal Georg Menn, 'doctor medicinae' en 'professor primarius' aan de universiteit van Keulen. Uiteraard waren ook de bouwmeesters en de werklieden erbij. Om negen uur namen de werklieden de plavuizen weg en begon de ontgraving, vijf voet diep, ongeveer 1.50 meter. Binnen de vermolmde resten van een schamele kist vond men delen van een schedel, een scheenbeen en een aantal grote en kleine beenderen, maar alles lag zeer door elkaar; er was geen skelet in te herkennen. De bouwmeesters waren van mening dat het graf van Ailbertus ooit verstoord was. Dat kon 150 jaar geleden gebeurd zijn, toen in de kapel een gemetselde grafkelder was aangelegd voor de familie Von Siegen die op de Graue Burg woonde. Waarschijnlijk waren toen de beenderen verspreid geraakt.

De teleurstelling van de omstaanders moet groot zijn geweest. Er was die dag geen tijd meer om de opgraving voort te zetten en Schulten, de officiële getuige uit Keulen, was niet in de gelegenheid bij verdere gravingen aanwezig te zijn. Abt Haghen vervolgde zijn reis naar Marienthal. Notaris Lumm verzamelde de gevonden botten en liet ze overbrengen naar de Graue Burg en bewaken. De deuren van de kapel werden met een grendel afgesloten, zodat niemand erin kon komen.

De volgende dag werd de opgraving voortgezet, nu slechts in tegenwoordigheid van notaris Lumm, pastoor Schroeder als bisschoppelijk getuige en als tweede waarnemer Müller, de vicarius van Sechtem. Men werkte weer in het vermeende graf van Ailbertus, groef dieper en vond opnieuw een hoeveelheid beenderen, meer dan de vorige dag zelfs. Maar er ontbraken nog te veel botten om een volledig skelet te kunnen construeren. Daarom besloot men de twee volgende dagen het gehele plaveisel van de kapel op te nemen voor verder onderzoek. Op 17 en 18 oktober trof men inderdaad een flink aantal beenderen aan en besloot van voortgaand onderzoek af te zien.

HET GEBEENTE

Van de beenderen die gedurende de vier dagen bij het graven werden gevonden, is per dag en per dagdeel een ruwe, in het Latijn gestelde lijst opgemaakt. Deze is in het net overgeschreven onder de titel *Specificatio ossium [...] diebus 15ta, 16ta, 17ma et 18va octobris successive repertorum* en voorzien van de handtekening J. Georg Menn, M. Dr., die als medisch deskundige bij de eerste opgraving aanwezig was geweest. De lijst omvat 79 nummers; achter 73 daarvan worden de beenderen apart genoemd, soms een paar tegelijk zoals bij ribben en wervels. Onder nr. 21 worden als afsluiting van de eerste dag genoemd 'botten van diverse vorm' (*ossa variae figurae*). Bij vijf nummers die op de volgende dagen betrekking hebben, wordt slechts het aantal gevonden fragmenten vermeld, in totaal 132.¹¹

Notaris Lumm, die tevens secretaris bij de heer van Sechtem was, heeft de beenderen in bewaring genomen en ze volgens het *Instrumentum notariale* later overgegeven aan professor Menn en aan de Keulse 'chirurgus et anatomicus' Paulus Brach, om ze in tegenwoordigheid van Von Monschaw en pastoor Schroeder te bestuderen en te beschrijven. Dat resulteerde in een gegroepeerde lijst, een *Specificatio ossium [...] juxta ordinem sceleti*, die door de beide deskundigen werd getekend. De beenderen en fragmenten zijn ingedeeld in de groepen: hoofd, romp, armen en benen. Uit de bovengenoemde 79 nummers is kennelijk een keuze gemaakt; slechts 53 zijn overgenomen. Anatomicus Brach heeft de beenderen, voorzover het mogelijk was, tot een skelet samengevoegd onder het toeziend oog van Menn en in voortdurende aanwezigheid van notaris Lumm.¹²

In zijn notarieel verslag onderstreept Lumm dat de beenderen, hoewel ze meer dan 600 jaar in vochtige aarde hadden gelegen, nauwelijks door rotting waren aangetast. Bovendien zagen ze er zo uit dat iedereen van oordeel was dat ze tot één en hetzelfde lichaam behoorden, hetgeen ook door de kleur, grootte en dichtheid van de beenderen met zekerheid werd bewezen. Verder was er bij het graven onder de kerkvloer geen bot gevonden dat tot een ander lichaam behoorde. De opgeroepen Sechtemse schepenen verklaarden dat bij hun weten en volgens de traditie er nooit iemand in de Nicolaaskapel was

begraven. De gevonden beenderen moesten dus wel van Ailbertus zijn, de eerbiedwaardige dienaar Gods. Men bespeurt de onuitgesproken gedachte dat het terugvinden van deze geconserveerde resten het wonder was waarmee God de heiligheid van de stichter van Kloosterrade aantoonde.

Professor Menn attesteerde op 2 november 1771 dat hij op 15 oktober op uitdrukkelijk verzoek van abt Haghen bij de ontgraving aanwezig was geweest en dat hij later de beenderen had schoongemaakt, onderzocht en beschreven. Hij formuleerde een vijftal conclusies. Het ging om het gebeente van een mannelijk iemand, zoals het bewaard gebleven deel van het bekken bewees. Alle beenderen waren van één en dezelfde persoon, en wel van een *vir decrepitus*, een hoogbejaard iemand, zoals bleek uit de onderkaak. De man was meer dan middelmatig groot geweest, zoals op te maken viel uit de lengte van de arm- en beenbotten. Alle beenderen waren van dezelfde ouderdom. Menn sloot het attest af met de algemene opmerking, dat historisch vaststond dat Ailbertus, de stichter van de abdij Kloosterrade, op die plek was begraven, dan was het niet alleen verwonderlijk dat deze beenderen na zoveel eeuwen onaangetaast waren gebleven, maar moest ook met recht geconcludeerd worden dat dit *supernaturaliter* (op buitennatuurlijke wijze) gebeurd moest zijn. Dit attest wordt nog altijd bewaard bij de archivalia van de abdij.¹³ Abt Haghen moet er zeer verblijd mee zijn geweest.

De conclusies van Menn staan in frappante tegenspraak met die uit het recente onderzoek van Drs. Panhuysen. Het fragment van de rechterkant van het bekken vertoont volgens deze duidelijk een aantal vrouwelijke kenmerken. Ook het linker opperarmbeen is vermoedelijk van een vrouwelijk individu, in de leeftijd tussen 40 en 70 jaar, met een lichaamslengte van ca. 160 cm. De onderling verwante botten afkomstig van de rechterarm zijn waarschijnlijk wel van een mannelijk individu tussen de 30 en 60 jaar, met een lichaamslengte van ca. 180 cm. De aanwezige wervels wekken het meest de impressie van één individu afkomstig te zijn, maar het ontbreken van slijtage-effecten pleit voor een jonge leeftijd.

Wat te denken van de rapportage van Menn? Wie was hij? Johann Georg Menn was op dat tijdstip reeds een erkende persoonlijkheid in de wetenschappelijke wereld. Hij was geboren te Keulen op 29 december 1730, had in Keulen en Wenen medicijnen gestudeerd en promoveerde in 1755 tot doctor medicinae. Reeds in 1761 werd hij primarius van de medische faculteit te Keulen en bleef het tot aan zijn dood in 1781. Zijn grootste verdiensten lagen op het gebied van de chemie die hij niet alleen voor de natuurwetenschappen maar evenzeer voor de medicijnen van grote betekenis achtte. In 1777 werd op zijn instigatie aan de universiteit van Keulen een chemisch laboratorium ingericht. Bij de opening hield Menn een rede getiteld *Von der Nothwendigkeit der Chemie*. Hij zette zich dan ook bijzonder in voor het onderwijs in de farmacologie. Menn was eigenlijk meer chemicus dan anatoom.¹⁴

In een gesprek met drs. J. Offermans verklaarde drs. Panhuysen dat het ondenkbaar was dat professor Menn niet onderkend zou hebben dat het weergevonden gebeente van meer dan één persoon afkomstig was. Zou Menn zich dan geleend hebben voor een *pia fraus*, een vroom bedrog, dat vaker is toegepast om relikwieën van een heilig persoon te creëren? In het parochie-archief van Sechtem is een attest aangaande het gebeente bewaard in bijna dezelfde bewoordingen als het bovengenoemde, maar met een paar storende fouten: de kapel zou toegewijd zijn aan de H. Laurentius, als opgravingsdatum wordt 13 oktober vermeld en Ailbertus wordt betiteld als *comitem cliviensem*, graaf van Kleef. Het stuk is gedateerd: Keulen, 23 november 1771, maar niet ondertekend.¹⁵

Zou abt Haghen de inspirator van zo'n *pia fraus* zijn geweest? Op zijn verzoek was Menn als getuige-deskundige tijdens de ontgraving aanwezig; maar slechts op de eerste dag, toen ook de abt erbij was. Haghen volgde de gebeurtenissen verder op een afstand. Een andere persoon heeft zich veel geëngageerder opgesteld. De secretaris van Von Monschaw, notaris Lumm, was in eigen persoon, zoals hijzelf verklaart, bij alle fasen van de opgraving aanwezig, ook bij het beschrijven en selecteren der beenderen, en bij de reconstructie van het skelet. Hij heeft de verslagen opgesteld en de diverse oorkonden, die alle twijfel over de herkomst van het gebeente in bezwevende bewoordingen trachten uit te sluiten. De relieken van de 'heiligmäßigen' Ailbertus zouden het middelpunt vormen van de herstelde Nicolaaskapel, die als familiekapel gold van Von Monschaw, zijn opdrachtgever.

Von Monschaw had intussen een fraaie houten kist laten vervaardigen, afsluitbaar, om daarin op te bergen een open schrijn, dat gestoffeerd was met zijde. Het geconstrueerde geraamte werd in het schrijn gelegd. Vervolgens werd de kist door notaris Lumm gesloten, van zijn zegel voorzien en overgedragen aan Von Monschaw om in zijn huiskapel bewaard te worden, totdat de Nicolaaskapel was gerestaureerd. Een uitvoerige notariële akte waarin alle geproduceerde stukken en het relaas van de wedervinding waren opgenomen en betiteld is als *Instrumentum notariale de inventione corporis Ven. Ailberti in sacello S. Nicolai arcis Grauburgiae in Sechten anno 1771*, werd op 4 november te Keulen ondertekend door Von Monschaw als bezitter van de Graue Burg, de twee officiële getuigen Schulten en Schroeder, verder door Gerard Müller die van 16 tot 18 oktober als gevraagde getuige was opgetreden, en door notaris J.W. Lumm.¹⁶ Pas in augustus 1772 stuurde Von Monschaw eenzelfde akte aan de abdij Kloosterrade, zoals uit zijn brief van 5 augustus aan abt Haghen blijkt.¹⁷

De restauratie van de Nicolaaskapel is pas in het jaar 1773 voltooid. In feite werd de kapel in afwijking van het bisschoppelijke verlot uit 1768 niet met het oude materiaal herbouwd. Het in kalksteen opgetrokken gebouw was in zijn geheel afgebroken en vervangen door een kleinere kapel in baksteen, in sierlijke rococostijl. Achter het altaar had Von Monschaw een plek

laten maken voor het opstellen van de sarcofaag met het gebeente van Ailbertus. Ten eeuwige dage moest het daar bewaard blijven (*perpetuis futuris temporibus*).¹⁸

Op 12 november 1773 controleerde notaris Lumm te Keulen in tegenwoordigheid van de twee in 1771 aangewezen bisschoppelijke commissarissen de houten sarcofaag. Het zegel dat hij in november 1771 op de kist had aangebracht, bleek ongeschonden. Na opening van de kist stelde men vast dat de beenderen die tot een skelet waren bijeengevoegd, door linnen stroken vanaf het hoofd tot aan de dijbenen met elkaar waren verbonden, alsook met de armen en benen die afzonderlijk lagen. Bovendien lagen er vier dichtgebonden zakjes met beenderresten in het schrijn. Ter waarmerking werden de brede linten om het gebeente alsook de linten om de zakjes voorzien van de zegels der getuigen, J.F. Schulten en N. Schroeder, en dat van notaris J.W. Lumm. Aan het originele *instrumentum notariale* voegde de notaris het verslag van deze kleine plechtigheid toe, dat door de drie aanwezigen werd gezegd en ondertekend. Schulten noemt zich nu *protonotarius*.¹⁹

OVERBRENGING NAAR ROLDUC MOGELIJK?

Abt Haghen had het onderzoek naar het gebeente van Ailbertus sterk gestimuleerd, maar Von Monschaw liet de reliekschrijn vervaardigen en behield hem ter verfraaiing van de Nicolaaskapel. In het midden van de kapel bevond zich de grafkelder voor de bewoners van de Sechtemse Graue Burg. In 1775 werd er het eerste familielid begraven.²⁰ In een dergelijke particuliere kapel kon zich nauwelijks een verering van de eerbiedwaardige stichter van Kloosterrade ontwikkelen. Haghen had het graag anders gezien. In zijn brief aan de Bollandisten te Brussel spreekt hij de verwachting uit, dat 'God de heiligheid van Zijn dienaar pas zal tonen door nieuwe en meer evidente (sic) wonderen, wanneer het gebeente teruggebracht wordt naar de plaats, waar hij toch begraven had willen worden'. Deze wens zou Ailbertus volgens de Annales Rodenses reeds enige tijd vóór zijn sterven hebben geuit.²¹ Von Monschaw beloofde het gebeente een waardige rustplaats te geven, zeker wanneer God Haghens gebed verhoorde en het nodige zou laten gebeuren om de '*béat- et sanctification*' van Ailbertus te verkrijgen.²²

De in augustus 1782 benoemde abt Chaineux onderhield nog contacten met Von Monschaw. Hij stuurde hem een Vita Ailberti, een afschrift van alle passages uit de Annales Rodenses die betrekking hebben op de stichter van het klooster, voorzien van een historisch, af en toe zeer uitvoerig commentaar in de marge of benedenrand. In het parochie-archief van Sechtem is slechts de helft van het manuscript aanwezig, maar in 1801 heeft Von Monschaw een kopie laten maken voor de Nederlandse geschiedbeoefenaar baron Van Spaen la Lecq. Dat handschrift is bewaard gebleven in diens

nalatenschap.²³ De commentaren bij de passages over het overlijden en begraven van Ailbertus in Sechtem zijn zeer lovend over wat Von Monschaw had gedaan bij het herbouwen van de kapel. Volgens een van de toelichtingen was de drempel van het oude deurtje (*ostiolum*) waarbij Ailbertus begraven zou zijn, bij de restauratie op de oude plaats gebleven en de omtrek van de toegang had men op de nieuwe muur aangegeven.²⁴

In de negentiende eeuw raken ook de nieuwe bewoners van de abdij geboeid door het vroegste verleden en de persoon van de grondlegger Ailbertus. Kort na het midden van de eeuw worden de oudste Annales Rodenses (1104-1157) in druk uitgegeven en algemeen bekend; in 1852 door Ed. Lavalleye als deel VII van de *Histoire du Limbourg* van S.P. Ernst en in 1859 door Pertz en Wattenbach in de *Monumenta Germaniae Historica*.²⁵ De kerk en speciaal de crypte, waarvan de bouw door Ailbertus met steun van Embrico ter hand was genomen, trokken de aandacht van architecten, met name van Pierre Cuypers.²⁶ Aan de laatste werd in 1853 de restauratie van kerk en crypte toevertrouwd. Door het verwijderen van het rococo-stuckwerk kwamen in de crypte de oorspronkelijke romaanse vormen van de oostelijke absis en de zuilen met de romaanse kapitelen en basementen te voorschijn. In 1873 schiep Cuypers de westelijke toegang der crypte, zodat men vanuit het middenpad der kerk kon afdalen naar de algemeen bewonderde benedenkerk. Hier zou het gebeente van Ailbertus, de initiator van het prachtige bouwwerk, een passende rustplaats kunnen vinden.

Op 28 juni 1889 bezocht A. Fischer, de wijbisschop van Keulen die voortdurend vormreizen in het aartsbisdom maakte, omdat wegens de Kulturkampf tien jaar lang geen vormsels waren toegediend, op een van deze dienstreizen Rolduc. Volgens Pothast had hij toen zelfs gevormd in Kerkrade. Directeur Everts liet de schutterij der leerlingen ter ere van de hoge gast op de cour een grote demonstratie, *une grande parade*, geven. Kennelijk vond de directeur bij de wijbisschop een begrijpend oor.

In de vakantiemaand augustus reisde Everts naar Sechtem, waar een naamgenoot van de wijbisschop als pastoor was benoemd. De Graue Burg met de Nicolaaskapel was nu in bezit van de adellijke familie Von Geyer von Schweppenburg, een kasteel in het Brohltal. De rentmeester der familie opende de kapel, maar de sleutel van de houten sarcofaag was niet te vinden. De smid moest er aan te pas komen; met veel moeite kreeg deze het zware slot open. De aanwezigen zagen nu 'die durch Draht mit einander verbundenen Gebeine' zoals de pastoor later formuleerde.²⁷

Directeur Everts heeft pastoor Fischer voor zijn plannen weten te winnen. Deze zou ter plaatse de zaak voorbereiden en de maten van het schrijn opmeten. Everts zorgde voor de officiële stukken. De te Aken wonende weduwe Clementine Freifrau von Geyer, geboren von Strauch, gaf op 23 september toestemming om het gebeente van de priester Ailbertus over te brengen naar de kerk van Kloosterrade. De aartsbisschop van Keulen, kar-

dinaal Kremenz, verleende op 27 september zijn goedkeuring. Intussen had Everts wijbisschop Fischer gevraagd, hem te begeleiden op zijn tweede tocht naar Sechtem. Deze was echter door een vormreis van drie weken verhinderd, maar zou een brief aan de pastoor schrijven, 'damit er Ihnen alles Entgegenkommen zeige'.²⁸

Maar bij de uitvoering van het plan ontstonden allerlei moeilijkheden, schrijft de pastoor op 7 oktober. De rentmeester en zijn vader, de Gemeindevorsteher van Sechtem (naam voor de burgemeester van een kleine gemeente), waren van mening dat de aanwezigheid van de 'Ueberreste des seit so vielen Jahrhunderten hier ruhenden, als heiligmäÙig angesehenen Verstorbenen einen besonderen Segen für die Gemeinde' betekende. De kapelaan die reeds lang aan de parochie was verbonden, verzekerde dat er 'eine bedeutende Gegenströmung im Volke sei'. In het boek met de geschiedenis van de parochies in het dekenaat Hersel, dat in 1885 was verschenen, had de schrijver de hoofdmomenten uit het leven van de zalige (sic) Ailbertus beschreven en daardoor de aandacht bij de clerus en het volk op hem gevestigd.²⁹

Pastoor Fischer ging te rade bij de Keulse vicaris-generaal en deed het voorstel de relikwieën te delen. De *pars principalis*, het skelet, zou naar Rolduc gaan en de andere delen met het schrijn zouden in Sechtem blijven. De Keulse autoriteiten sloten zich bij dat voorstel aan. Een week later, op zondag 13 oktober, liet Fischer weten dat alle voorbereidingen voor het afhalen van het gebeente waren getroffen. Everts moest een kist van ruim een meter lengte meebrengen om daarin het skelet te bergen. De rentmeester had hem de sleutel van de kapel overhandigd en de smid had het slot van de sarcofaag openge maakt, met meer moeite dan de vorige keer. Toen ondernam de pastoor een zonderlinge actie, die hij als volgt in zijn brief beschrijft: 'Gestern Abend habe ich in aller Stille mit meinen Hausgenossen die gedachten Gebeine in das Pfarrhaus geschafft. Da es schon spät war, glaubte ich, daß es unbemerkt bleiben werde, was jedoch nicht der Fall gewesen. Der Mondschein sowie die mitgenommene Laterne hatten uns verrathen. [...] Da die Sache sich nicht vertuschen ließ, so habe ich heute (dus op zondag 13 oktober) die Angelegenheit öffentlich in der Kirche, auf der Kanzel zur Sprache gebracht und bin nun darauf gespannt zu erfahren, wie man sich zu derselben stellen wird.'

Hij verzocht Everts zijn bezoek uit te stellen tot maandag 21 oktober. Maar voordat het zover was, bereikte Everts een nieuwe brief (d.d. 18 oktober) met de mededeling dat de toestemming van barones Von Geyer door velen werd aangevochten, omdat zij slechts vruchtgebruikster was van de Graue Burg en de kapel. Zij had geen eigendomsrechten en dus ook geen beschikkingsrecht. Die kwamen alleen aan de rechtmatige erfgenaam toe, de baron Josef von Geyer von Schweppenburg.³⁰ De pastoor had weer de Keulse vicaris-generaal opgezocht. Ook deze was van oordeel dat de verklaring der weduwe van nul en gener waarde was. Men moest zich tot de baron in Schweppenburg wenden. De pastoor zou dat op zich nemen.

Kennelijk verbleef directeur Everts in een nabijgelegen plaats, want de brieven van de pastoor volgen snel op elkaar. Misschien in Brühl, dat in de brieven een keer wordt genoemd. Everts heeft op 21 oktober de zaak in Schweppenburg besproken, misschien samen met de pastoor; zonder resultaat echter. De volgende dag lichtte de baron zijn standpunt in een brief aan Everts toe. Hij handelde niet uit 'Ungefälligkeit', de omstandigheden dwongen hem ertoe. 'Wenn ich einmal in die Lage kommen sollte die Gebeine selbst zu besitzen und beurteilen zu können, ob die Bewohner von Sechtem und Umgegend wirklich eine gewisse Anhänglichkeit daran haben oder nicht, dann hoffe ich auf Ihre Wünsche zurückkommen und denselben vielleicht ganz entsprechen zu können'.³¹

Kort daarna is de baron op bezoek geweest in Rolduc. In een brief van 27 oktober bedankt hij voor de gastvrijheid, spreekt van het 'wunderschöne Kloster [...] und namentlich die schöne Kirche mit der Krypta' en begrijpt dat men daar 'den Stifter der Kirche lieber begraben sehen möchte wie an der verlassenen Stätte zu Sechtem'. Hij heeft 'vielfach' nagedacht hoe hij het gebeente kon laten overbrengen zonder iemand te kwetsen. Hij hoopt 'mit der Zeit den geeigneten Modus zu finden'.

Directeur W. Everts heeft weliswaar geen resultaat geboekt maar heeft door zijn benadering van de baron de zaak goed voorbereid. Wanneer de barones Von Geyer in 1893 sterft, ligt voor directeur Corten de weg open tot een regeling met de erfgenamen. Maar in oktober 1889 was men in Rolduc hevig teleurgesteld dat de overbrenging ondanks de vele inspanningen van directeur Everts tenslotte toch mislukte. Pothast die vele jaren een dagboek in het Frans bijhield, sloot de notitie af met de opmerking 'Bref, nous avons été tristement trompés dans notre pieuse attente'. W.J. Raven die pas met een diarium in statig Latijn was begonnen, eindigde met 'Uti apud homines saepe sic ...'.³² Volgens Van Deysel had directeur Everts reeds begin oktober een dineetje aangeboden aan leden van de bevriende familie Alberdingk Thijm, om de overbrenging der 'reliquïen' naar Rolduc te vieren.³³

GEBEENTE OVERGEBRACHT NAAR ROLDUC

Op 9 augustus 1893, de laatste dag van het schooljaar, vierde directeur Everts zijn zilveren ambtsjubileum, dat samenviel met het vijftigjarig bestaan van Rolduc als klein-seminarie van het bisdom Roermond. Opvallend is dat aan de grootse viering naast de bisschop van Roermond en de internuntius te 's-Gravenhage ook Mgr. Fischer, de wijbisschop van Keulen, deelnam en dat in de namiddag zelfs de kardinaal-aartsbisschop van Keulen, Mgr. Krentz, bij het feestmaal aanzat. Met dit feest beëindigde Everts zijn directeurschap. Zijn opvolger werd Reinier Corten, die de grote restauratie en beschildering van kerk en crypte voortzette en evenzeer gespitst was op het vermeende gebeente van Ailbertus.³⁴

Op 25 september 1893 overleed te Aken Clementine Freifrau von Geyer, geboren Strauch, die het vruchtgebruik van de Graue Burg te Sechtem had genoten.³⁵ Nadat de abdijkerk door het verwijderen van de aanbouwsels aan de noordzijde was vrijgelegd en het grote herstelwerk aan de kruisbeuken en het kerkschip was afgesloten, knoopte directeur Corten in 1894 de eerste onderhandelingen aan om het gebeente van de stichter alsnog naar Rolduc te brengen. In 1895 wendde hij zich tot de kardinaal-aartsbisschop van Keulen, die pastoor Fischer van Sechtem opdracht gaf met baron Geyer von Schweppenburg een definitieve regeling te treffen. Deze wilde de Nicolaaskapel met de reliekschrijn afstaan aan de parochie Sechtem in ruil voor een perceel grond. De kerk had dan het beschikkingsrecht over het gebeente. Maar omdat de parochie arm was, voelde het kerkbestuur daar niet veel voor. Dr. Vogt, de secretaris van de aartsbisschop, deelde dat op 25 juli aan Corten mee, met het voorstel een of andere vergoeding aan het kerkbestuur te geven. Hij verzocht directeur Corten persoonlijk over te komen om de zaak tot een goed einde te brengen.³⁶

Zondag 28 juli vertrok Corten naar Keulen, reisde onmiddellijk met secretaris Vogt naar Sechtem, vanwaar zij met pastoor Fischer doorreisden naar het kasteel Schweppenburg in het Brohltal. Er werd een modus gevonden, zodat de volgende dag in de kapel te Sechtem de overdracht plaats kon vinden. Volgens een latere brief van baron Von Geyer beloofde directeur Corten het glas van de vensters der Rolducse crypte af te staan om de ramen der Nicolaaskapel te herstellen, verder het interieur der kapel te laten restaureren op zijn kosten en een klein schrijn te laten vervaardigen om een rest van het gebeente op te bergen.³⁷

Op maandag 29 juli werd te Sechtem het houten schrijn weer geopend en alles bevonden zoals het in 1771 op 4 november was beschreven. De vier losse zakjes met gebeenteresten werden aan pastoor Fischer toevertrouwd. Het schrijn met het geraamte werd nu met linten dichtgebonden, voorzien van het zegel van de Keulse aartsbisschop en vervolgens aan directeur Corten overgegeven. Van de overdracht is een officiële akte gemaakt en getekend door de aanwezigen; de volgende dag is ze gewaarmerkt door de Keulse aartsbisschop.³⁸

Op 30 juli keerde de directeur terug met het schrijn, dat hij naar de pastorie van Kerkrade liet brengen tot het plechtig te Rolduc ingehaald zou worden, op de laatste dag van het schooljaar. Volgens een conceptakte had Corten het plan, het gebeente uit de grafkist te nemen, deze opnieuw met zijden stof te bekleden en de beenderen door vier nieuwe witte linten met elkaar te verbinden en met het zegel van het Seminarie Rolduc te voorzien. Gelukkig is dit niet gebeurd, zodat de toestand uit 1773 beter herkenbaar is gebleven.³⁹ Op dinsdag 6 augustus werd het oude schrijn door Mgr. Boermans, de bisschop van Roermond, geopend in tegenwoordigheid van de deken en burgemeester van Kerkrade. Ook zij constateerden dat de verzegeling der beenderen niet was geschonden en dat het dus om het in 1771

opgegraven gebeente ging. Waaruit stilzwijgend de conclusie werd getrokken dat dit de heilige resten waren van Ailbertus, de grondlegger van Kloosterrade.

Woensdagmorgen, de 7de augustus, begaven zich de leerlingen en docenten van Rolduc naar Kerkrade om de reliekschrijn af te halen. In een feestelijke stoet, niet in een processie, d.w.z. zonder liturgische gewaden en misdienaars, werd de kist met het gebeente, gedragen door vier priesterleraren, naar Rolduc gebracht onder de feestelijke klanken der harmonieën van Rolduc en Kerkrade. Bij de abdijkerk stonden de internuntius en bisschop Boermans de stoet op te wachten. De sarcofaag werd op het priesterkoor boven de ingang van de crypte geplaatst en directeur Corten sprak 'in verheven taal [...] een welkomstgroet aan de eerbiedwaardige Man Gods'. Nadat het schrijn naar de crypte was overgebracht, celebreerde de bisschop een pontificale mis die besloten werd met het *Te Deum laudamus*, dat volgens de verslaggever misschien nooit zo luid en verheffend had weerklonken onder de gewelven van de abdijkerk. Ter herinnering kregen de aanwezigen prentjes mee als een 'Souvenir de translation'.⁴⁰

Corten liet door het atelier Cuypers te Roermond een monumentale stenen sarcofaag vervaardigen. In 1897 plaatste Mgr. Van de Wetering, aartsbisschop van Utrecht, de grafkist met stoffelijk overschot van Ailbertus daarin. Alle fasen vanaf de zogenaamde wedervinding te Sechtem tot en met de plaatsing in de stenen graftombe te Rolduc zijn gebeurd met bisschoppelijke goedkeuring of in tegenwoordigheid van een bisschop. Kennelijk hield men er telkens rekening mee dat de eerbiedwaardige Ailbertus ooit tot de eer der altaren zou worden verheven en volgde men de kerkelijke voorschriften omtrent 'exhumatio' en 'translatio'.

DE RESTEN TE SECHTEM

Volgens zijn belofte had directeur Corten voor Sechtem een reliekschrijn laten maken, een klein houten kistje dat aan de voorkant voorzien was van een paar venstertjes. Daarin werden de vier linnen zakjes met de gebeenteresten geborgen, die in Sechtem waren achtergebleven. In afwachting van het herstel der Nicolaaskapel bewaarde pastoor Fischer deze schrijn in de pastorie. In het voorjaar van 1897 liet Corten bij de pastoor 500 mark bezorgen voor het opknappen van het interieur der kapel. Maar pas in 1899 - pastoor Fischer was inmiddels overleden - werden de vensters der kapel van glas voorzien en wilde baron Von Geyer met de restauratie beginnen. Hij verlangde van de nieuwe pastoor uitkering van het door Rolduc geschonken bedrag.⁴¹

In september 1899 ontving directeur Corten een korzelige brief van de nieuwe pastoor van Sechtem. De erfgenamen van zijn voorganger hadden hem 500 mark ter hand gesteld die Corten naar aanleiding van de *translatio reliquiarum* had gegeven ten gunste van de Nicolaaskapel. De kapel was

echter nog steeds in handen van baron Von Geyer en deze maakte aanspraak op het hele bedrag, hetgeen de pastoor krachtig van de hand wees. Het bedrag - 'ein Almosen' in de ogen van de nieuwe pastoor - was toch zeker bedoeld voor kerkelijke doeleinden om zodoende 'den religiösen Verlust, der durch die translatio reliquiarum nicht bloss der von Geyr'schen Kapelle, sondern der ganzen hiesigen Pfarrgemeinde zugefügt worden ist,' enigszins goed te maken. Corten antwoordde zakelijk dat het bedrag bedoeld was voor de restauratie van de kapel en dat kanunnik Goebbels aan wie hij het opknappen van de kapel had willen toevertrouwen, had verklaard dat Rolduc daarmee zijn belofte meer dan voldoende had vervuld. Hij hoopte dat de pastoor de zaak in der minne kon schikken.⁴²

In 1901 werd het interieur van de Nicolaaskapel geschilderd door een schilder uit het naburige Bornheim. De rekening van 810.60 mark werd in augustus betaald door baron Jozef von Geyer Schweppenburg te Brohl. Pas op 23 december 1930 droeg de toenmalige bezitter Gisbert baron Geyer von Schweppenburg, wonend op kasteel Eicks bij Kommern, de kapel aan de parochie Sechtem over. In 1932 werd ze grondig gerestaureerd en ingericht als gedachteniskapel voor de gevallen van de Eerste Wereldoorlog. De kleine reliekschrijn met de vermeende gebeenteresten van Ailbertus kreeg een plaats in de parochiekerk, op een console tegen een zijmuur.⁴³

In 1983, op 22 juli, reisde directeur J. Stassen naar Sechtem om eens poolshoogte te nemen, maar het restant van de relieken van Ailbertus bleek onvindbaar en niemand kon opheldering verschaffen. Op 31 december ontving hij tot zijn geruststelling het bericht dat de relieken terecht waren. Een bezorgde kerkmeester had ze naar zijn huis meegenomen, totdat het reliekschrijn was gerestaureerd, iets waarvoor hij ook de zorgen op zich had genomen.⁴⁴

In de jaren negentig was een nieuwe restauratie van de kapel nodig. Het gebouw was intussen op de monumentenlijst van de stad Bornheim geplaatst. Onder de stimulerende leiding van pater Bertram Groll O.P., pastoor van Walberberg en Sechtem, werden de plannen uitgewerkt voor de renovatie van exterieur en interieur. De kapel kreeg een sierlijk altaar in barokstijl. In het antependium liet pater Bertram een uitsparing aanbrengen en omlijsten met rococo-guirlanden om daarin het reliekschrijntje van Ailbertus een opvallende plaats te geven.⁴⁵ Sechtem heeft daarmee een waardige herinnering aan de plek waar de priester Ailbertus in 1122 is begraven.

EEN OUDE OVERLEVERING

In de Vita Ailberti die abt Chaineux aan Von Monschaw stuurde, staat bij de passage over de teraardebestelling van Ailbertus te Sechtem in 1122 als verrassend commentaar, dat men eigenlijk niet wist, wat er naderhand met het lijk was gebeurd. In de parochie Hersel zou in het verleden het brokstuk van een gedicht zijn gevonden, waaruit viel op te maken dat het

lijk vanuit Sechtem naar Kloosterrade was overgebracht. Maar in de abdij zelf was niet de minste aanwijzing daarvoor gevonden, zodat aan de waarheid van die translatio altijd is getwijfeld.⁴⁶

Dit verhaal heeft ook abt Haghen gekend. In verband met het onderzoek te Sechtem schrijft hij namelijk: 'Op een of ander papier heb ik gelezen dat het lichaam van Albertus hierheen is overgebracht en in onze kerk voor het altaar in een grafombe is geplaatst en later door soldaten is weggenomen. Maar omdat dit geschrift niet oud is, hoeft er niet veel geloof aan gehecht te worden. Men mag dus verwachten dat het lichaam in het graf te Sechtem wordt gevonden, hoewel ik eerlijk moet bekennen dat bovengenoemd papier bij mij enige twijfel doet opkomen, vooral omdat de bewoners van Kloosterrade waarschijnlijk alles in het werk hebben gesteld om die schat voor zich te verwerven'.⁴⁷

Een eeuw eerder, in de jaren zestig van de zeventiende eeuw, heeft een koorheer het verhaal met meer stelligheid vastgelegd in beknopte notities over de abdij en speciaal over Ailbertus. De gegevens over diens leven besluit hij met de mededeling: 'De resten van het lijk, jazelfs alle beenderen van die Albertus (sic) waren in de kerk van Kloosterrade geborgen in een verhoogd grafmonument. Hoe ze daar waren gekomen, was onbekend. Toen de abdijkerk bij een brand werd verwoest, is het heilig gebeente verstrooid en verbrand. Op het monument bevond zich ook een grafschrift, maar dat was door soldaten eraf gehaald en kapot geslagen, zodat er niets van over is tenzij wat in het geheugen van de schrijver aan versregels is blijven hangen. Hij herinnert zich dat het begin ervan was:

Praesbiter Albertus coelesti rore refertus

Ecclesiam Rodae fundavit, etc.

De overige regels zijn (uit zijn geheugen) verdwenen'.⁴⁸

Deze gegevens over Kloosterrade zijn verstrekt aan de Akense jezuïet H. Thenen die een geschiedenis van de stad Aken schreef met korte beschrijvingen van de kloosters in de stad en omgeving. Het handschrift, afgesloten in 1669, wordt bewaard in het Akense stadsarchief. Het verhaal over Ailbertus' gebeente is rond 1800 door de toenmalige archivaris doorgegeven aan S.P. Ernst die het in een voetnoot verwerkte in zijn *Histoire du Limbourg*. Hij deelde het echter slechts mee op gezag van genoemde auteur en haalde geen Rolducse bron aan. De grafombe zou geschonden zijn door ketters en het gebeente aan de vlammen zijn prijsgegeven.⁴⁹ Het openbreken van het graf lijkt dan aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog te worden geplaatst, toen de abdij in 1574 en 1578 danig te lijden had van 'Staatse' troepen.⁵⁰

Wanneer directeur Corten in verheven bewoordingen de 'Wedervinding van het gebeente van den eerbiedwaardigen Priester Ailbertus' heeft beschreven, verwerpt hij met nadruk de veronderstelling die Ernst aanhaalt. Het handschrift van Thenen zou hoegenaamd geen historische waarde heb-

ben en in de Rolducse archivalia werd er volgens hem geen melding van gemaakt.⁵¹ Het tegendeel is echter waar, weten wij nu. Zelfs de Rolducse kerk lijkt een aanwijzing te bevatten.

EEN 'CONFESSIO' IN DE CRYPTE?

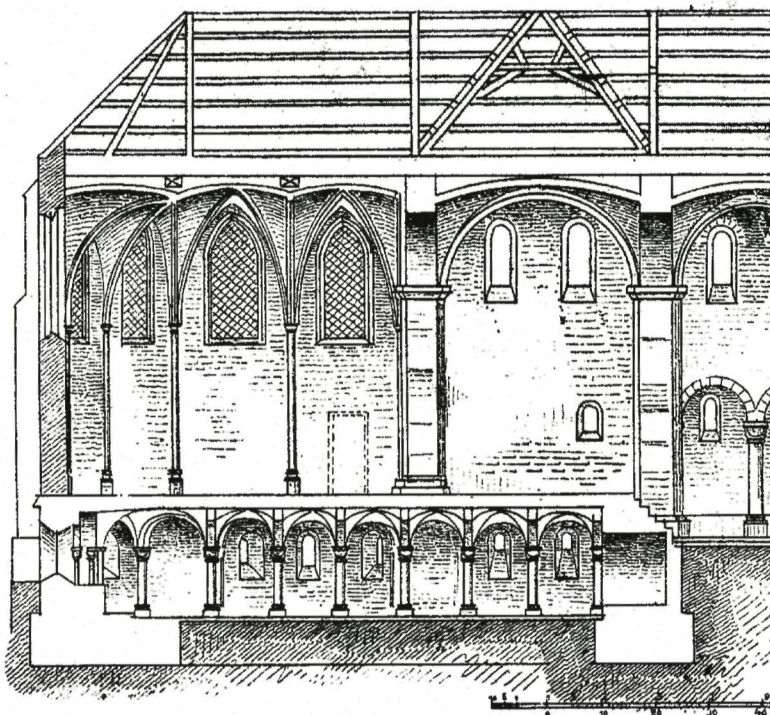
Toen P. Cuypers in 1853 de eerste herstelwerkzaamheden aan de crypte had uitgevoerd en in het oostelijke deel de romaanse koorpartij en de zuilen had vrijgelegd, bracht J.A. Alberdingk Thijm er een bezoek. In zijn tijdschrift 'Dietsche Warande' van 1855 spreekt hij enthousiast over dit voorbeeld 'der christelijke bouwkunst'. Hij beschrijft ook de toestand van het nog niet herstelde westelijke deel der crypte die daar twee ingangen van terzijde had. De toegang vanuit het middenpad der kerk bestond toen nog niet, die is pas twintig jaar later gemaakt. Thijm zag op die plek 'eene in den muur uitgehouden grafplaats' en voegde eraan toe 'wellicht van den stichter der abdij'. Ze is in zijn grondplan aangegeven met het vak I.⁵²

De kunsthistoricus F. Bock uit Aken bezocht Rolduc, nadat Cuypers de zuidelijke toegang tot de crypte, die in latere eeuwen zou zijn aangebracht, had gesloten en door een raam vervangen. Bock heeft in 1859 een artikel gepubliceerd met een plattegrond en een dwarsdoorsnede van kerk en crypte, waarop de opening in de westelijke cryptemuur duidelijk is ingetekend. Volgens de erbij staande schaal was de nis ongeveer 1.30 diep, 0.70 breed en 1.40 m. hoog; inderdaad afmetingen van een kleine grafkamer.⁵³

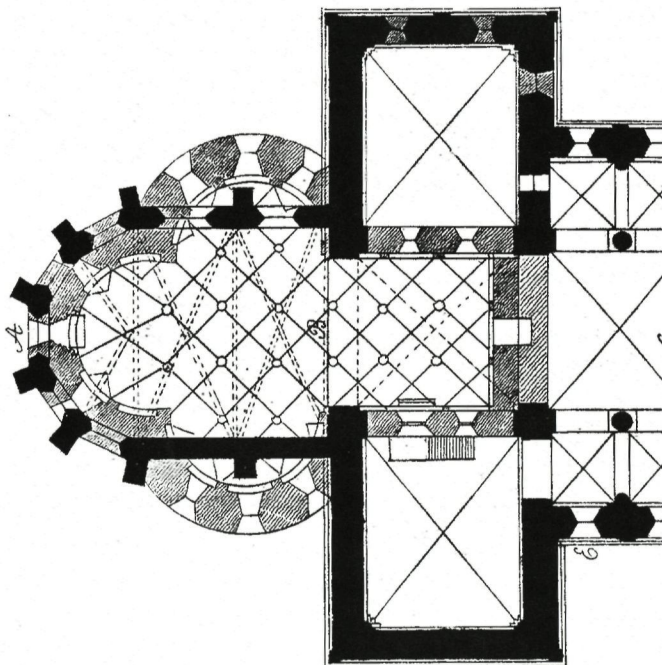
Cuypers echter beschouwde de opening als het restant van een westelijke toegang tot de crypte. In het jaar 1873 werd daarom de brede middentrap die vanuit het kerkship naar het priesterkoor leidde, weggebroken en via de nis een trap van zestien treden aangelegd om direct vanuit de kerk in de crypte af te dalen. Volgens Corten was bij de afbraak de profilering van een boog te voorschijn gekomen. Volgens anderen was het niet de boog boven een dichtgemetselde trap, maar het restant van een 'oculus' waardoor men een blik in het heilige graf kon werpen. Helaas zijn er geen tekeningen of foto's gemaakt van de aangetroffen situatie en de bouwsporen.

In 1998 is van de hand van Klaus Hardering een uitvoerige studie verschenen over de bouwgeschiedenis van de Rolducse abdijkerk. Hij stelt op goede gronden dat het bekende drieconchen-koor niet oorspronkelijk is, en dat Ailbertus en Embrico een driebeukige hallencrypte bouwden met twee rijen zuilen en een ronde koorafsluiting in het oosten, zoals rond die tijd (1107-08) gebruikelijk was.⁵⁴ Gewoonlijk wordt de verdere uitbouw van de crypte in westelijke richting gesteld rond het jaar 1225. Hardering neemt aan dat dit reeds kort voor het jaar 1167 gebeurde en wijst erop dat toen de crypte aan de westzijde werd afgesloten met een uitzonderlijk massieve muur, van ongeveer 2 m. dikte. Bouwtechnisch was er geen reden voor. Het wordt echter begrijpelijk wanneer die muur bedoeld was om daarin een soort confessio aan te brengen, een grote diepe nis voor het bewaren van

Dwarsdoorsnede van priesterkoor en crypte volgens F. Bock in 1859, met rechts de diepe en hoge "confessio".

Plattegrond van koor en crypte volgens F. Bock in 1859; rechts in de brede westelijke muur van de crypte de "confessio".

heilige resten. De Rolducse confessio zou dan bedoeld zijn om het gebeente van de stichter van Kloosterrade op te nemen. Dat geldt voor Hardering temeer omdat kort voor 1160 de *Annales Rodenses* werden geschreven, die voor een groot deel bestaan uit een *Vita Ailberti* en bij diens sterven nadrukkelijk zijn wens vermelden om in Kloosterrade begraven te worden.⁵⁵

Hardering brengt een tweede, maar twijfelachtig argument voor de vroege datering van het westelijke deel der crypte. De hertogen van Limburg wilden van dat gedeelte hun dynastieke begraafplaats maken, zoals de laatste Karolingische hertogen van Lotharingen te Maastricht bijgezet zijn nabij het graf van Sint Servaas. Ook de Limburgers wilden begraven worden 'ad pedes sancti' en lieten het nieuwe deel der crypte voorzien van sierlijke gedraaide zuilen op basementen in de vorm van gestileerde leeuwen, zoals vaak gebruikt bij grafmonumenten. Hertog Hendrik II was de eerste Limburger die er in 1167 begraven werd, vlak voor de confessio waarin de kloosterstichter zijn rustplaats gevonden had of kort daarna zou vinden.⁵⁶

Deze vier zuilen zouden volgens Hardering naar het oostelijke deel van de crypte verplaatst zijn - waar ze nu staan - , toen crypte en priesterkoor op een klaverbladvormige grondslag (met drie conchen) herbouwd werden kort vóór het jaar 1224. In dat jaar zou namelijk het hoofdaltaar vanwege de herbouw opnieuw zijn gewijd en tevens het verplaatste kruisaltaar. Maar noch in de *Annales van Heyendal* waarnaar Hardering verwijst, noch in de oude wijdingsnotities is sprake van de wijding van het hoofdaltaar; het betrof alleen het kruisaltaar dat in het schip van de kerk stond.⁵⁷ Die grote verbouwing van crypte en koor moet hebben plaats gevonden vóór 1209, in welk jaar de hele kerk werd geconsacreerd en tevens het hoofdaltaar in de kooruimte en twee nevenaltaren in de rest van de kerk. Er zou eens een kritische, gedetailleerde bespreking aan de stellingen van Hardering omtrent de bouw van de abdijkerk gewijd moeten worden.

De directeuren W. Everts en R. Corten en het Rolducse lerarencorps hebben niet gespeculeerd over een 'confessio' in de crypte. Bij het achtste eeuwfeest in 1904 stond de figuur van Ailbertus wiens gebeente zij naar Rolduc hadden gehaald, centraal. Hij kon wel niet als een heilige worden vereerd, maar als eerbiedwaardige verdiende hij een plaatsje tussen de heiligen. Kanunnik Goebbels schilderde hem knielend als klein figuurtje naast de voorstelling van Maria Boodschap en de vier grote flankerende heiligen, in het linker zijgewelf van het priesterkoor. In de crypte houden beenderen, afkomstig uit de kapel van Sechtem, de herinering levend aan de plek waar Ailbertus in 1122 werd begraven.

- Noten
- 1 *Rapport skeletonderzoek Rolduc*, in het archief van de Stichting Lève Rolduc.
 - 2 *Rapport betreffende de werkzaamheden van de commissie 'Rolduc'*, in: Rolduc's Jaarboek 1964/65, 135-139 (met tekening van de ring); G. Berends, *De fundering van de kerk van Rolduc*, in: idem 115-130.
 - 3 Brief van Dr. Ir. J. van der Plicht, d.d. 13 juli 1995, aan Drs. J. Offermans, voorzitter van de stichting Lève Rolduc.
 - 4 Brussel, Museum Bollandianum, Collectanea nr. 145, p. 268-270 (brief in het Latijn d.d. 30 jan. 1772; grotendeels vertaald in *Rolduc in Woord en Beeld*, Utrecht 1902, 7 en 8); Haghen als lector bij Ch. de Clercq, *Theologisch Onderwijs en vorming te Rolduc van 1680 tot 1796*, in: Roda Sacra, Roermond 1954, 45-50.
 - 5 L. Augustus en J.T.J. Jamar, *Annales Rodenses - Kroniek van Kloosterrade*. Tekst en vertaling, Maastricht 1995 (Publicaties Rijksarchief Limburg, nr. 3) 126.
 - 6 Pfarrarchiv Sechtem, nr. 212.
 - 7 RAL, AAK nr. 1198 (onder 23 oktober 1769).
 - 8 Pfarrarchiv Sechtem, nr. 10; RAL, AAK, nr. 749 (Het Rolducse exemplaar is tevens getekend door de aanwezige notaris J.W. Lumm).
 - 9 Pfarrarchiv Sechtem, nr. 12.
 - 10 RAL, AAK nr. 1198 (alles onder 11 oktober 1771).
 - 11 Pfarrarchiv Sechtem, nr. 13 (beide lijsten).
 - 12 RAL, AAK nr. 749; ook opgenomen in het later opgestelde *Instrumentum notariale*, op p. 5 en 6.
 - 13 RAL, AAK nr. 749; ook in het *Instrumentum notariale*, op p. 6 en 7.
 - 14 *Allgemeine Deutsche Biographie*, deel 21, 357-358; Gerhilt Reuss, *Der Kölner Medizinprofessor Johann Georg Menn*, in: Jahrbuch des Kölnischen Geschichtsvereins 28 (1953) 210-258; Willehad Paul Eckert, *Kleine Geschichte der Universität Köln*, Keulen 124-125. Dank aan Dr. A.E.M. Janssen en M. Schlijper voor de hulp bij het literatuuronderzoek.
 - 15 Pfarrarchiv Sechtem, nr. 9.
 - 16 Item, nr. 8.
 - 17 RAL, AAK nr. 749; brief aan abt Haghen in AAK nr. 658.
 - 18 Heinz Vorzepf, *Sechtemer Dorfchronik*, Band 2, *Kirche und Schule im Wandel der Zeit*, Sechtem 2001, 275.
 - 19 Pfarrarchiv Sechtem, nr. 8; in nr. 12 een losse akte, alleen door Schulten getekend. Op het Rolducse exemplaar van het *Instrumentum* ontbreekt deze akte; wel is er een slordig afschrift van, RAL, AAK nr. 749.
 - 20 Vorzepf, *Dorfchronik*, 254.
 - 21 Collectanea, nr. 145, 270; *Annales Rodenses*, 126.
 - 22 Brief aan Haghen, d.d. 5 aug. 1772 (een groot stuk afgescheurd) RAL, AAK nr. 658.
 - 23 Pfarrarchiv Sechtem, nr. 14; 's-Gravenhage, Hoge Raad van Adel, collectie Van Spaen, nr. 215; een afschrift hiervan in de Koninklijke Bibliotheek hs. 76 C 26. Vgl. L. Augustus, *Een interessante briefwisseling tussen twee historici: S.P. Ernst en W.A. van Spaen*, in: De Maasgouw 108 (1989) 200-209, speciaal 203-204.
 - 24 Hs. in KB, 76 C 26, fol. 12 noot p.
 - 25 Lavalleye, Luik 1852, 1-68; Pertz in reeks *Scriptores XVI*, Hannover 1859, 688-723.

- 26 N.N., *Dr. P.J.H. Cuypers en Rolduc. Bij de herdenking van zijn honderdste geboortedag, 1827-1927*, in: Rolduc's Jaarboek 1927, 88; Klaus Hardering, *Die Abteikirche von Klosterrath. Baugeschichte und Bedeutung*, Utrecht 1998 (Clavis Kunsthistorische Monografieën XVIII) 16-18.
- 27 De brieven van Fischer aan directeur Everts bevinden zich in RAL, Derde Rolduc, nr. 149.
- 28 RAL, Derde Rolduc, nr. 1310, brief van 8 september 1889.
- 29 G.H. Christian Maaßen, *Geschichte der Pfarreien des Dekanates Hersel*, Keulen 1885, 235-239.
- 30 Hij was erfgenaam van zijn oudoom Johann Theodor Freiherr von Geyer, Herr zu Schweppenburg, die 3 juli 1882 te Aken kinderloos was overleden; zie *Ernst von Oidtmann und seine genealogisch-heraldische Sammlung in der Universitäts-Bibliothek zu Köln*, deel 6, Keulen 1994, 439, 440 en 447. Dank aan A. Patelski voor zijn aanwijzingen.
- 31 De twee brieven van Jos. Freiherr Geyer von Schweppenburg in RAL, Derde Rolduc, nr. 149.
- 32 RAL, Derde Rolduc, nrs. 1073 en 1075.
- 33 Harry G.M. Prick, *De beeldvorming van Mgr. Dr. W. Everts bij J.A. Alberdingk Thijm, Lodewijk van Deyssel en François Erens*, in: J. Offermans, e.a., *Ontgonnen Verleden*, Maastricht 1996 (Werken uitgegeven door Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap, dl. 15) 228-230.
- 34 R. Corten en A.H.M. Ruyten, *Rolduc in Woord en Beeld*, Utrecht 1902, 186-187.
- 35 *Oidtmann*, 439.
- 36 RAL, Derde Rolduc, nr. 149 (brief Dr. Vogt).
- 37 Keulen, Historisches Archiv des Erzbistums Köln, GVA-Ortsakten I, Sechtem 3 (brief .van 18 oktober 1900 aan de aartsbisschop van Keulen).
- 38 RAL, Derde Rolduc, nr. 149.
- 39 Item (opschrift: de translatione corporis venerabilis Ailberti).
- 40 *Rolduc in Woord en Beeld*, 11-12; prentjes in RAL, Derde Rolduc, nr. 149 (aparte omslag), daarin ook een foto van het begin van de stoet op de markt te Kerkrade.
- 41 Zie noot 37.
- 42 RAL, Derde Rolduc, nr. 5 (brief d.d. 26-9-1899), Cortens minuut van antwoord op de achterkant, de brief zelf d.d. 29 sept 1899 te Keulen, Historisches Archiv des Erzbistums Köln, GVA-Ortsakten I, Sechtem 3.
- 43 Vorzepf, *Chronik Sechtem* 256, 259-262.
- 44 Sjef Stassen, *Annales Rodenses 1980-1984*, in: Tiende Reünie Rolduc I 1984 (zonder paginering).
- 45 Vorzepf, *Chronik Sechtem* 259, 261, 264-267.
- 46 Den Haag, K.B., hs. 76 C 26, fol. 12v, noot r.
- 47 RAL, Derde Rolduc, nr. 149. Het is opvallend dat dit stuk zich niet in het archief der abdij bevindt.
- 48 In vertaling: De priester Albertus, vervuld van hemelse dauw, heeft het klooster van Rode gesticht, enz. RAL, AAK, nr. 1208.
- 49 S.P. Ernst, *Histoire du Limbourg*, II, Luik 1838, 305 noot 1; vgl. L. Augustus, *Vragen omtrent de tekst van de Annales Rodenses*, in: PSHAL 123 (1987) 83-84.
- 50 G.D. Franquinet, *Oorkonden en bescheiden van de abdij Kloosterrade*, Maastricht 1868, nr. 84 (oorkonde d.d. 13 januari 1579, met regist).

- 51 *Rolduc in Woord en Beeld*, 10.
- 52 J.A. Alberdingk Thijm, *De Abdij van Rolduc I. Herstel der Krochtkapelle*, in: *Dietsche Warende* 1 (1855) 575-584, speciaal 580 en 582. Het grondplan is ook afgedrukt in *Rolduc in Woord en Beeld*, 15.
- 53 F. Bock, *Die ehemalige Augustiner-Abteikirche Klosterrath*, in: *Organ für christliche Kunst* 9 (1859) 169-171 en 185-188.
- 54 Hardering (zie noot 26), 88; plattegrond 97.
- 55 Idem, 111-112.
- 56 Idem, 99-115.
- 57 Idem, 97; Heyendal, 78 (onder 1224); Franquinet, 94-95 (wijdingnotities). De teksten slaan op de verplaatsing en herwijding van het Kruisaltaar dat in het schip van de kerk stond. In de betreffende oorkonde van de pauselijke legaat Cunradus wordt verder bepaald dat het feest der kerkwijding (die in 1209 op 22 november had plaats gehad), voortaan gevierd mocht worden op 17 september.